

Education And Training In The View Of Imam Khomeini (RA) With Emphasis On The Theory Of Human Happiness

Siavash Nosratpanah ¹ | Gholam Hossein Rezayat ² | Sima Eghbalinasab ³

DOR: 20.1001.1.22516972.1403.32.65.4.5

65

Vol. 32
winter 2024
P.P: 61- 87

Research Paper

Received: 01 May 2024
Revised: 12 July 2024
Accepted: 25 February 2025
Published: 19 February 2025

ISSN: 2251-6972
E- ISSN: 2645-5196

Abstract

The ultimate goal in education is human happiness. Imam Khomeini (RA) considers education and training in the shadow of practicing the enlightening teachings of the religion of Islam to be the true path for man to achieve happiness and has given many orders in this regard. The current research seeks to answer the question of what education is in the view of Imam Khomeini (RA) with an emphasis on the theory of human happiness, has explained the goals, principles and methods of education and training based on happiness. The current research is an applied developmental-exploratory type and content analysis method. Data collection is done by field and library methods. The researcher made a data collection tool, a form and a questionnaire. The findings of the research indicate that the goals of education based on happiness in the view of Imam Khomeini (RA) are: wisdom, virtue, closeness to God, God's satisfaction, mercy, solitude in heaven, cultivation. The principles include: giving priority to cultivation over education, honor, moderation, perfection, truth-seeking, dignity, tranquility, comfort. Methods include: refinement, moving on the path of God, acquiring knowledge, reforming affairs, sincerity, advice, benevolence, reminder, fearlessness (divine care), meditation, calculation, Enjoining good, tolerance, asceticism and simple life.

Keywords: education, human happiness, Imam Khomeini, goals, Principles and methods.

1. Corresponding Author: Associate Professor, Faculty and Research Institute of Social and Cultural Sciences, Imam Hossein Comprehensive University, Tehran, Iran, Email: siavash_nopa@yahoo.com

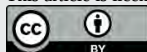
2. Associate Professor, Faculty and Research Institute of Social and Cultural Sciences, Imam Hossein Comprehensive University, Tehran, Iran

3. master of education management, Faculty and Research Institute of Social and Cultural Sciences, Imam Hossein Comprehensive University, Tehran, Iran.

Cite this Paper: Nosratpanah, S & Rezayat, Gh.H& Eghbalinasab, S (2024). Education And Training In The View Of Imam Khomeini (RA) With Emphasis On The Theory Of Human Happiness, 32(65), 61–87.

Publisher: Imam Hussein University **Authors**

This article is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0).

التربية والتعليم من منظور الإمام الخميني وفق نظرية سعادة البشر

سياوش نصرت پناه^١ | غلامحسين رضايي^٢ | سيما اقبالي نسب^٣

DOR: 20.1001.1.22516972.1403.32.65.4.5

رقم

٦٥

المجلد ٣٢

شتاء ١٤٤٦

ورقة البحث

تاريخ الاستلام: ١٤٤٥ / ١٠ / ٢٢

تاريخ المراجعة: ١٤٤٦ / ١ / ٦

تاريخ القبول: ١٤٤٦ / ٨ / ٢٦

تاريخ النشر: ١٤٤٦ / ٨ / ٢٠

T

ISSN: 2251-6972

E- ISSN: 2645-5196

الملخص

الهدف النهائي في التربية والتعليم هو سعادة البشر، ويعتقد الإمام الخميني أن التربية والتعليم إضافة إلى القيام بالتعاليم الإسلامية هي المسار الحقيقي لسعادة البشر وله تصريحات كثيرة في هذا المجال. البحث الحالي يريد الإجابة عن السؤال التالي: ما هي التربية والتعليم من منظور الإمام الخميني وفق نظرية سعادة البشر وصولاً إلى تبيين أهداف التربية والتعليم ومبادئها وأساليبها. ومنهج هذا البحث هو المنهج التطبيقي من النوع التنموي - الاستكشافي وبطريقة تحليل الفحوى. وجمع البيانات بالطريقة الميدانية والمكتبية. وأداة البحث أيضاً المذكرات والاستبيان من إعداد الباحث. تظهر نتائج البحث أن أهداف التربية والتعليم وفق نظرية سعادة البشر من منظور الإمام الخميني هي: الحكمة والفضيلة والتقرب إلى الله ورضى الله ورحمته والخلود في الجنة والتزكية. والمبادئ تشمل تقدم التزكية على التربية والتعليم والكرامة والعزة والاعتدال والاقتصاد وطلب الكمال والحقيقة والهدوء. والأساليب تشمل التهذيب والحركة في المسار الإلهي والحصول على المعرفة وإصلاح الشؤون والإخلاص والنصيحة، والإحسان، والتحذير، والخوف (الخوف الإلهي)، والتأمل، والحساب، والأمر بالمعروف والتسامح والزهد والحياة البسيطة.

الكلمات المفتاحية: القرآن الكريم؛ التكليف؛ النهج القائم على التكليف؛ التربية الإسلامية.

١. الكاتب المسؤول: أستاذ مشارك قسم العلوم التربوية، كلية العلوم الاجتماعية والثقافية جامعة الإمام الحسين، طهران، إيران

Email: siavash_nopa@yahoo.com

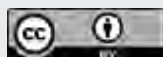
٢. أستاذ مشارك قسم العلوم التربوية، كلية العلوم الاجتماعية والثقافية جامعة الإمام الحسين، طهران، إيران

٣. ماجستير فرع الإدارة التربوية، كلية العلوم الاجتماعية والثقافية جامعة الإمام الحسين، طهران، إيران

الاقباس: آزين، سلحشوري و احمد، بهشتي و سعيد، فياض و ايراندخت (١٤٠٣)، التربية والتعليم من منظور الإمام الخميني وفق نظرية سعادة البشر، ٦١-٨٧

DOR: <https://dor.lnet/dor/20.1001.1.22516972.1403.32.65.4.5>.

الناشر: جامعة الإمام الحسين (ع) © المؤلفون هذه المقالة متاحة لك بموجب رخصة المشاع الإبداعي (CC BY).

تعلیم و تربیت در دیدگاه امام خمینی (ره) با تأکید بر نظریه سعادت انسان

سیاوش نصرت پناه^۱ | غلامحسین رضایت^۲ | سیما اقبالی نسب^۳

DOR: 20.1001.1.22516972.1403.32.65.4.5

شماره

۶۵

سال سی و دوم

زمستان ۱۴۰۳

صص: ۸۷ - ۶۱

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۲ اردیبهشت ۱۴۰۳

تاریخ بازنگری: ۲۲ تیر ۱۴۰۳

تاریخ پذیرش: ۷ اسفند ۱۴۰۳

تاریخ انتشار: ۱۰ اسفند ۱۴۰۳

✉

شاپا چاپی: ۶۹۷۲-۲۲۵۱

الکترونیکی: ۵۱۹۶-۲۶۴۵

چکیده

هدف غایی در تعلیم و تربیت، سعادت انسان است. امام خمینی (ره)، تعلیم و تربیت در سایه عمل به آموزه‌های روشنگر دین مبین اسلام را مسیر حقیقی در دستیابی انسان به سعادت می‌داند و در این باره، بسیار سفارش نموده‌اند. پژوهش حاضر در پی پاسخگویی به این سوال است که تعلیم و تربیت در دیدگاه امام خمینی (ره) با تأکید بر نظریه سعادت انسان کدام اند، به تبیین اهداف، اصول و روش‌های تعلیم و تربیت مبتنی بر سعادت پرداخته است. تحقیق حاضر، کاربردی از نوع توسعه‌ای-اکتشافی و به روش تحلیل محتوا است. گردآوری داده‌ها به دو روش میدانی و کتابخانه‌ای است. ابزار گردآوری داده‌ها، فیش و پرسشنامه محقق-ساخته است. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که اهداف تعلیم و تربیت مبتنی بر سعادت در دیدگاه حضرت امام خمینی (ره) عبارت است از: حکمت، فضیلت، قرب الهی، رضایت و خشنودی الهی، رحمت خداوند، خلود در بهشت و تزکیه. اصول شامل: تقدم تزکیه بر تعلیم و تربیت، کرامت، عزتمندی، اعتدال و میانه‌روی، کمال‌جویی، حقیقت‌طلبی، طمأنینه و آرامش و آسودگی. روش‌ها شامل: تهذیب، حرکت در مسیر خدا، کسب معرفت، اصلاح امور، اخلاص، نصیحت، خیرخواهی، تذکر، ترس نداشتن (پروای الهی)، مراقبه، محاسبه امر به معروف، مدارا و زهد و ساده‌زیستی است.

کلیدواژه‌ها: تعلیم و تربیت؛ سعادت انسان؛ امام خمینی (ره)؛ اهداف؛ اصول و روش‌ها.

۱. نویسنده مسئول: دانشیار گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم اجتماعی و فرهنگی دانشگاه جامع امام حسین (علیه السلام)،

تهران، ایران . Email: siavash_nopa@yahoo.com

۲. دانشیار گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم اجتماعی و فرهنگی دانشگاه جامع امام حسین (علیه السلام)، تهران، ایران

۳. کارشناس ارشد مدیریت آموزشی، دانشکده علوم اجتماعی و فرهنگی دانشگاه جامع امام حسین (علیه السلام)، تهران، ایران.

استناد: آزین، سلحشوری و احمد، بهشتی و سعید، فیاض و ایراندخت (۱۴۰۳)، تعلیم و تربیت در دیدگاه امام خمینی (ره) با تأکید بر نظریه

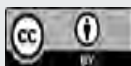
سعادت انسان، پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی، ۳۲ (۶۵)، ۶۱-۸۷.

DOR: <https://dorl.net/dor/20.1001.1.22516972.1403.32.65.2.3>

نویسندگان ©

ناشر: دانشگاه جامع امام حسین (ع)

این مقاله تحت لیسانس آفرینندگی مردمی (Creative Commons License- CC BY) در دسترس شما قرار گرفته است

مقدمه و بیان مسئله

تعلیم و تربیت یکی از ارکان مهم در دعوت توحیدی انبیاء الهی محسوب می‌شود که انسان را به خوشبختی و سعادت هدایت می‌کند و بسیار مورد توجه ادیان به ویژه دین مقدس اسلام و جوامع مختلف است. حضرت امام خمینی (ره) هدف و فلسفه بعثت انبیا را انسان‌سازی معرفی می‌کنند. از آنجا که انسان موضوع محوری تربیت است، برای شکوفایی و به فعلیت رسیدن قوا و استعدادهای فطری‌اش، نیاز به تربیت دارد و تنها تربیت مبتنی بر فرامین دین مقدس اسلام است که می‌تواند جنبه‌های مختلف رشد او را تأمین و زمینه تکامل همه جانبه او را به ویژه در بعد معنوی و الهی فراهم نماید. دیدگاه امام خمینی (ره) درباره تعلیم و تربیت گویای آن است که انسان عصاره هستی و دارای قوا و استعدادهای مختلف است. انسان دو بعد الهی و ملکوتی دارد که او را در کل نظام هستی ممتاز نموده و محور نظام خلقت قرار داده است. البته نیاز به یادآوری است که در منابع اسلامی و آثار امام خمینی (ره) تزکیه و تهذیب مقدم بر تعلیم و آموزش وارد شده است.

سعادت که در سایه تعلیم و تربیت به دست می‌آید اهداف، اصول و روش‌هایی دارد که انسان با عنایت به هدف غایی آفرینش و کسب آگاهی و بصیرت، آن را تعریف می‌کند. پس با کسب سعادت و اجرای دستورات الهی به واسطه روش‌های منطقی و کاربردی خود را متخلق به صفات الهی می‌نماید. مجموعه این عوامل در کنار هم و در ارتباط با یکدیگر انسان را به قرب الهی می‌رساند. از دیدگاه امام خمینی (ره) انسان موجودی فراتر از این عالم ماده است و سعادت او در گرو شکوفاکردن و تعالی بخشیدن به صفات بالقوه الهی در وجودش است تا بتواند نورالهی را دریابد و به قرب الهی برسد.

نظام تعلیم و تربیت که همواره بر پایه موازینی استوار و منسجم سازمان یافته است در راهنمایی و سازندگی انسان‌ها نقشی بی‌بدیل دارد. مطالعه زوایای تعلیم و تربیت از دیدگاه فلاسفه و اندیشمندان جهان اسلام که قطعاً راهبردهایی انسان‌ساز را بیان نموده‌اند، می‌تواند ما را بر دستیابی به آینده‌ای روشن یا همان حیات طیبیه بسیار راهنما باشد. این ویژگی در جهان معاصر که پیوسته تحول و نوآوری را تجربه می‌کند شایسته است که بیشتر مورد تأمل و تدبّر قرار گیرد.

تعلیم و تربیت، به عنوان اساس کار هر بخش از جامعه و سازمان‌ها و نهادها است که ضامن رساندن آن جامعه به سعادت است.؛ لذا نیازمند به بررسی عمیق مسائل موجود در بدنه نظام

آموزش و تربیت احساس می‌شود. میزان تحقق اهداف آموزشی با انطباق رفتار مخاطبان و انتظارات نقش آنها و توانایی ایجاد شده در اثر آموزش‌های صحیح، قابلیت بررسی را دارد؛ بنابراین با تعمیق در آموزه‌های عالمانی از جمله حضرت امام خمینی (ره) و یافتن پاسخ، می‌توان گامی در جهت رشد و اعتلای نظام تربیت و آموزش برداشت تا به تبع آن، نتیجه‌ای مطلوب حاصل شود.

تاکنون اندیشه‌های حضرت امام خمینی (ره) به طور کامل مورد بررسی قرار نگرفته است و در این پژوهش تلاش شده است تا اهداف، اصول و روش‌های تعلیم و تربیت مبتنی بر نظریه سعادت حضرت امام خمینی (ره) کشف، استخراج و ارایه گردد. با توجه به توضیحات فوق، مسئله تحقیق آن است که اهداف، اصول و روش‌های تعلیم و تربیت از دیدگاه امام خمینی (ره) با تأکید بر نظریه سعادت چیست؟

مبانی نظری

تربیت در اسلام یکی از بنیادی‌ترین پایه‌های دین است (نصرت‌پناه و همکاران، ۱۳۹۶: ۳۳)، که به دنبال شکوفایی تمام استعدادهای مثبت انسان‌هاست و از همه مهم‌تر استعداد اندیشیدن که وجه برتری انسان با سایر موجودات است تا هدف تکامل و ارتقای متعادل زندگی انسان‌ها تأمین شود (فتحی، ۱۳۹۳، ۵۲). بر همین اساس در جوامع اسلامی بر تربیت دینی و اسلامی افراد توجه ویژه‌ای می‌شود (نصرت‌پناه و همکاران، ۱۳۹۶: ۳۳). تعلیم و تربیت، فرایندی تعالی‌جویانه، تعاملی، تدریجی و مبتنی بر نظام معیار اسلامی که به منظور هدایت افراد جامعه به سوی آمادگی برای تحقق مراتب حیات طیبه، زمینه‌های مناسب تعالی پیوسته هویت ایشان را در راستای شکل‌گیری جامعه صالح اسلامی فراهم می‌آورد (سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، ۱۳۹۰: ۱۰). در این راستا به تعریف هر کدام از اهداف، اصول و روش‌ها که مبنای پژوهش حاضر است پرداخته می‌شود.

هدف در تعلیم و تربیت وضع مطلوبی است که آگاهانه و سودمند تشخیص داده شده و برای تحقق آن فعالیت‌های تربیتی مناسب انجام می‌شود (اعرافی، ۱۳۸۵: ۵). از دیدگاه اسلام: اهداف تربیتی در نظام اسلامی به سه طبقه کلی اهداف غایی، واسطه‌ای و جزئی تقسیم می‌شود (حوزه و

دانشگاه، ۱۳۹۶: ۳۱-۳۲). اصول تعلیم و تربیت شامل «مفاهیم، نظریه‌ها و قواعد نسبتاً کلی است که در بیشتر موارد صادق است و باید راهنمای مربیان، معلمان، مدیران، اولیای فرهنگ و والدین دانش‌آموزان باشد» (شریعتمداری، ۱۴۰۰: ۱۱). تقسیم‌بندی‌های مختلفی در خصوص اصول تعلیم و تربیت ارائه شده است از جمله: ۱) وجودشناختی، معرفت‌شناختی و انسان‌شناختی (رهنمائی، ۱۳۹۶: ۷۹). ۲) تقسیم‌بندی به هدف نهایی، عام، میانی و جزئی و خاص. ۳) اصول تعلیم و تربیت عام و خاص (داودی و کارآمد، ۱۴۰۰: ۱۸۰). هریک از اصول تعلیم و تربیت اسلامی می‌تواند از یکی از مبانی هستی‌شناختی، انسان‌شناختی، ارزش‌شناختی و دین‌شناختی سرچشمه گیرد.

روش‌های تربیتی از بخش‌های مهم نظام تربیتی اسلامی است که مربی با به‌کارگیری آن‌ها تربیتی را از وضع موجود به وضع مطلوب می‌رساند (حسینی‌زاده و مشایخی، ۱۳۹۳: ج ۲: ۷). در اسلام روش‌های تعلیم و تربیت عبارت است از: ا) دعا و مناجات: حالتی که انسان از عالم مادی بریده در حالتی معنوی با مبدأ هستی ارتباط برقرار می‌سازد و با راز و نیاز و ذکر صفات جلال و جمال الهی خود را در مسیری قرار می‌دهد که عاقبت آن طهارت نفس، نورانیت دل است (الهامی‌نیا، ۱۳۸۷: ۱۴). ب) تهذیب نفس، مراقبه و محاسبه: تهذیب نفس: فرایندی درونی است که به وسیله آن شخص کوشش می‌کند نفس خود را از آلودگی‌ها بزدايد (مدرسه عالی فقه و معارف اسلامی، ۱۳۹۰: ۱۲). مراقبه: نوعی انتظار است. انتظار دیدار و انتظار وصال. مراقبه در عرفان یک حالت است. سالک در مقام مراقبه جز دیدار معشوق به هیچ چیز دیگر توجه ندارد (یثربی، ۱۳۹۰: ۲۸۸-۲۸۵). محاسبه، حساب کشیدن از نفس که چه کارهایی انجام دادی؟ و چه کارهایی انجام ندادی؟ چرا در فلان جا این کار را کردی؟ و چرا فلان وقت این‌طوری نکردی؟ (مطهری، ۱۳۸۹: ج ۲: ۱۱۴). ج) توبه: ناامیدی از گناهان کبیره است و برای آلام روحی و دردهای معنوی هیچ چیزی اثربخش‌تر از امید به رحمت خداوند توبه‌پذیر نخواهد بود. د) عبرت‌گیری: فراگیر در پیگیری سرنوشت قهرمانان به رموز موفقیت و عوامل شکست پی برده و علل تعالی را برای خود روشن می‌سازد. ه) تربیت از طریق الگو: عبارت است از یک نمونه کامل با ویژگی‌های مورد نظر که مربی و معلم سعی می‌کند (فراگیر) را همانند آن سازد و یا از وی می‌خواهد که همانند آن را تهیه نماید. و) تربیت از طریق محبت: در قرآن کریم به آیات فراوانی برخورد می‌کنیم که برای دعوت مردم به فضیلت یا برای اینکه صفت خوبی را در خود ایجاد یا تقویت کنند، محبت خدا را

نسبت به دارندگان این فضایل و گاهی هم مستقیماً، محبت به خدا و محبت خدا نسبت به بندگان را وسیله دعوت و تبلیغ ذکر کرده‌اند. (ز) موعظه: اشاره کردن به داستان‌های عبرت‌آموز است. (ح) تشویق: رسالت پیامبر (ص)، دادن بشارت و وعده‌های خوب برای عاقبت نیک بوده است. (ط) تنبیه: انسان با نظر به وجود کشش‌های متعدد درونی در برخورد با مسائل زندگی، همیشه در معرض ارتکاب گناه است. (ی) امر به معروف و نهی از منکر: زمانی که نصیحت و موعظه تأثیر خود را از دست می‌دهد و انحراف، فرد و جامعه را تهدید می‌کند. (ک) تکرار (عادت دادن): بر پایه آن فراگیر در تمام مراحل تعلیم و تربیت لازم است شرکت فعال داشته و آموخته‌های خود را تکرار کند، اشتباهات را رفع و مطالب صحیح را جایگزین کند. (ل) جهاد: جهاد به دو نوع جهاد اکبر و جهاد اصغر تقسیم می‌شود که همانا سعادت انسان در جهاد با نفس یا همان جهاد اکبر است (الهامی‌نیا، ۱۳۸۷: ۸).

درباره سعادت، فلاسفه و اندیشمندان از دیدگاه‌های مختلف به تحلیل آن پرداخته‌اند. سعادت از نظر افلاطون و ارسطو خیر و غایت مطلوب انسان است. فارابی سعادت را حصول کمال می‌داند. ابن مسکویه سعادت را حکمت می‌داند. ابن سینا سعادت را در کمال قوه عاقله و اتحاد با عالم عقول مجرده می‌داند و سعادت عقلی را بالاترین مرتبه سعادت می‌داند. ملاصدرا سعادت را کمال، خیر می‌داند که دستیابی به آن به معنی کمال وجودی است.

حضرت امام خمینی (ره) در تعریف سعادت فرموده‌اند: «بنا بر اصالت وجود، در دار تحقق جز وجود، چیزی نیست و آنچه به نظر انسان بیاید و خیال تحقق آن را بنماید، اگر متخیل، غیر وجود باشد، متن واقع از آن خالی است؛ هر چه که در متن واقع متحقق است، چیزی غیر از وجود نیست، پس سعادت و شقاوت امری است که اگر حقیقت و تحقق داشته باشد، باید عین حقیقت وجود باشد، و سعادت، همان لذت دریافتن است، در جایی که قوه ادراکیه شیء لذیذ و آنچه را که ملایم با طبعش هست بیابد» (اردبیلی، ۱۳۹۲، ج ۳: ۴۴۹).

حضرت امام خمینی (ره) سعادت و کمال را دو مفهوم توأمان با یکدیگر معرفی کرده‌اند. «حقیقت سعادت، کمال مطلق است» (خمینی، ۱۳۹۴: ۱۱۵). عرفا در مقابل سعادت، واژه

1. Happiness, Eudamonia.

شقاوت را به کار برده‌اند و اعتقاد دارند که چون همه موجودات ادراک دارند؛ پس سعادت و شقاوت دارند. ولی حکما قائل به ادراک همه موجودات نیستند و معتقدند موجودات تا مرتبه حیوانیت ادراک دارند و نباتات و جمادات ادراک ندارند؛ پس سعادت و شقاوت ندارند (خمینی، ۱۳۸۳، ۷۴)؛ بنابراین، مبنای دستیابی به سعادت حقیقی را در سه عنوان «مدرک و مدرک و ادراک» خلاصه نموده‌اند. هر اندازه این سه اعلی باشند سعادت بیشتر است (خمینی، ۱۳۸۳: ۷۵). علم و معرفت یکی از ملاک‌های سعادت و شقاوت است (خمینی، ۱۳۷۸: ۱۳۶). برای تحقق سعادت: ۱) انسان موجودی دارای مراتب و قوای مختلفی است و با خوشبختی یک قوه نمی‌توان گفت خوشبخت است ۲) انسان یک موجود موقت نیست که خوشبختی او چند روز زندگی باشد (اردبیلی، ۱۳۹۲، ج ۳: ۴۵۵). امام خمینی (ره) با اشاره به اینکه حقیقت سعادت مساوی وجود است و اختلاف مراتب سعادت بر پایه تفاوت کمال وجود (خمینی، ۱۳۹۲، ج ۱: ۷۶) و شقاوت که فقدان این کمال و سعادت است به دو گونه از شقاوت اشاره می‌کنند: شقاوت به عدم و نقصان در برابر وجود و کمال‌های آن است. دیگری شقاوت اکتسابی است و از جهل و باورهای فاسد و پندارهای خرافی به وجود می‌آید (خمینی، ۱۳۹۲: ۷۷).

ایشان می‌فرمایند: این دنیا مزرعه آخرت است و آنچه که انسان در دنیا انجام دهد سعادت و شقاوت اخروی او را رقم زده است (اردبیلی، ۱۳۹۲، ج ۳: ۴۶۰). انسان در دار دنیا قادر است خود را از هر مرتبه نقص و شقاوت و شرک و نفاق نجات داده و به مراتب کمالیه و سعادات روحیه و ریحانیه برساند (خمینی، ۱۳۹۴ الف، ۵۲۸).

امام خمینی (ره) می‌فرماید: فطرت خالص جز محبت خداوند تعالی که کمال مطلق است چیزی نیست. فطرت انسان در دنیا مرکب و از خلوص خارج شده و به محبت دنیا آمیخته شده و صفحه قلب که صافی بود زنگار گرفته است. در نتیجه، هیچ حقیقتی آن گونه که هست نشان داده نشود، بلکه به صورت انحراف واقع شود. این خالص شدن اشاره به اختیار و اکتسابی بودن سعادت و شقاوت در انسان دارد (خمینی، ۱۳۸۸: ۶۷-۶۸).

مبحث دیگری که در باب سعادت و شقاوت مورد توجه عالمان دینی است عبارت اختیاری بودن آن است. حضرت امام خمینی (ره) در این باره فرموده‌اند: جنود جهل لازمه جنود عقلیه و لازمه جعل و ایجاد عالم طبیعت تقابل و عناد است و این منافاتی با اختیار انسان ندارد؛ زیرا اگر

در کمالات این، مغایرت وجود نداشته باشد و مقابل آن در اختیار انسان نباشد، کمالیت آن منتفی است (خمینی، ۱۳۸۸: ۶۷-۶۸).

عنصر اساسی سعادت «لذت» است. نکته اساسی در ارتباط با سعادت و در این توضیح ادراک یا دریافتن است (اردبیلی، ۱۳۹۲، ج ۳: ۴۴۹-۴۵۰). در مرتبه بالاتر که مرتبه خیال، وهم و حواس باطنیه است، نیز سعادت و شقاوت وجود دارد (اردبیلی، ۱۳۹۲، ج ۳: ۴۵۱). عقل دارای مراتب عقل مجرد و عقل محض است که حقایق نوریه را ادراک می کنند. شقاوت در عالم عقول راه ندارد و همه بالذات سعیدند (خمینی، ۱۳۸۳: ۷۵). انسان ها تفاوت های بسیاری در خلق و خلق دارند؛ برخی در اختیار و کنترل آدمی و برخی خارج از اختیار انسان است (خمینی، ۱۳۸۳: ۸۷). یکی از موارد اختلاف بین افراد، همان مواد غذایی هست که اصل انسان از آن حاصل شده است. دوم اینکه، همان طوری که این مواد زمینه اختلاف افراد می شوند اصلا ب رجال و روحیات آنها و لقمه های آن ها از حیث حرمت و حلیت نیز موجب اختلاف در نطفه ها می باشد. همین طور رحم امهات هم از جهات مختلف موجب اختلاف در اولاد است (اردبیلی، ۱۳۹۲، ج ۳: ۳۳۳-۳۳۴). سومین عامل مهم، تعلیم و تربیت است. امام خمینی (ره)، اساس عالم را بر تربیت انسان می دانند (خمینی، ۱۳۸۹، ج ۱۴: ۱۵۳). ایشان تعلیم و تربیت را توأمان با هم دانسته و در این زمینه می فرمایند: تعلیم باید پهلویش تربیت صحیح باشد؛ تربیت اسلامی. تعلیم بدون تربیت و تربیت بدون تعلیم فایده ای ندارد و انسان موجودی است که با تعلیم و تربیت رشد می کند (خمینی، ۱۳۸۹، ج ۸: ۵۱۳).

حضرت امام خمینی (ره) در بحث عوامل تربیتی به دو عامل مربی باطنی و مربی خارجی اشاره می کنند. نفوس انسانی در ابتدا در جمیع ملکات حسنه و سیئه و همین طور جمیع ادراکات بالقوه است و کم کم به فعلیت می رسد و اگر تحت تأثیر واقع نشود به زشتی و ناهنجاری می گراید (خمینی، ۱۳۹۴ الف: ۱۸۱). تنها عامل اصلی که انسان را به مسیر واقعی و قله های کمال و سعادت رهنمون می سازد، خداوند متعال است که جهان را آفریده و سعادت و شقاوت انسان را بهتر از دیگران می داند و برای هدایت انسان ها تمامی مقدمات و ابزارهای لازم را فراهم کرده است. بدون شک انسان به طور ذاتی در طلب کمال و سعادت است با این حال ممکن است در تشخیص این مسیر دچار خطا و لغزش شود، از این رو برای جلوگیری از انحراف در مسیر کمال و سعادت (طالعی فرد و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۵)، خداوند دو مربی برای انسان قرار داده که به واسطه آن

انسان می‌تواند به کمال و سعادت نائل شود و منظور از مربی باطنی، قوه عقل و تمیز است و مربی خارجی انبیا و راهنمایان مسیر سعادتند (خمینی، ۱۳۹۴ الف: ۱۸۱).

پیشینه پژوهش

پژوهش‌هایی مرتبط با این موضوع انجام شده‌اند که به نتایج تعدادی از آنها، اشاره می‌گردد. کریمی (۱۳۹۸) در مقاله «رابطه لذت، فضیلت و سعادت در اندیشه سنکای رواقی و امام خمینی(ره)» می‌نویسد: سنکا باور دارد، خیر فی نفسه تنها در فضیلت است و سعادت فضیلت معرفت به ماهیت واقعی اشیا و خارج از اراده بودن رخدادها و عمل بر وفق این بینش و رضایت حاصل از آن است. امام خمینی(ره) خیر را در رسیدن به سعادت حاصل از فضایل عقلانی و الهی می‌داند. با این تفاوت که سنکا با موضعی ضد لذت‌گرایانه آن را اساساً مذموم می‌داند؛ ولی نظریه شبه لذت‌گرایانه امام خمینی(ره) حتی فضیلت را نیز از منظر لذت‌عقلانی حاصل تبیین کرده است. هیچ‌یک از دو دیدگاه با وجود ارزش‌انگاری فضیلت نتوانسته‌اند، نقش لذت را انکار کند و به نحو متناقضی حتی نتیجه فضیلت‌مندی را آرامش خاطری دانسته‌اند که خود به مفهوم لذت بسیار نزدیک است.

خارستانی و سیفی (۱۳۹۵) در مقاله «اهداف، اصول و روش‌های تربیت اخلاقی از دیدگاه امام خمینی(ره)» دریافت اهداف نهایی تربیت اخلاقی قرب الهی است و اهداف جزئی شامل رسیدن به کمال، خودشناسی، حقیقت‌جویی و شناخت حقیقت و اصلاح رابطه انسان با خداوند است. اصول تربیت اخلاقی شامل زهد، عزت، کرامت، تقدّم تزکیه بر تعلیم، اعتدال، خدمت به بندگان، تکیه بر اصلاح خود، توجه به حق و اخلاص است. روش‌های تربیت اخلاقی شامل ساده‌زیستی، دوری از تجملات، خود باوری، اتکا به نفس، احترام به شاگردان، انعطاف و نرم‌خویی، امر به معروف و نهی از منکر، عبرت‌آموزی و نصیحت و خیرخواهی، بازگشت به خویشتن، آسان‌گیری و جذب، تسهیل و تیسیر، توجه به مشکلات و گرفتاری‌های شاگردان، مدارا با بندگان، تذکر، نفی عادات ذهنی و عملی، التزام به آداب شریعت، آگاهی‌بخشی و بینش‌دهی، مشارطه، مراقبه، محاسبه و رفتار با عمل است.

شمخانی (۱۳۹۳) در مقاله «اصول و روش های تربیتی از دیدگاه امام خمینی (ره)» می نویسد: امام خمینی (ره) تعلیم و تربیت مبتنی بر دوازده اصل شامل تعقل، تکیه بر اصلاح خود، تقدّم تزکیه بر تعلیم؛ تکرار و تلقین، تداوم تربیت، جهت دار بودن تربیت؛ دوری از تکبر؛ نیت و انگیزه الهی؛ اختیار و آزادی؛ تکلیف و مسئولیت؛ استمرار؛ و وجوب است و در جهت تربیت انسان کامل به شش روش چون روش محبت و امید، روش تشویق و تنبیه، روش الگوبرداری، روش تکرار و تلقین، روش توبه، روش دعا اشاره می کند.

اصلانی و بهشتی (۱۳۹۲) در مقاله «تبیین الگوی تربیت عقلانی بر مبنای اندیشه امام خمینی (ره)» می نویسد: هدف غایی تربیت عقلانی از دید امام خمینی (ره)، دستیابی به لقاءالله ذکر می شود که تحت لوای آن سه هدف کلی علم ایمان و عمل قرار می گیرد. در بخش اصول و روش ها سه اصل کاربرد روش های منطقی، تلازم عقل و علم و تقدّم تزکیه بر تعلیم آورده می شود که به دنبال آن سه روش تربیت عقلانی ذکر می شود که شامل، تفکر علم آموزی و تزکیه نفس است.

ملا محمدی (۱۳۹۰) در کتاب «سعادت از دیدگاه امام خمینی (ره)» می نویسد: انسان فطرتاً طالب سعادت و خیر مطلق است و در طول زندگی خود در جستجوی آن می باشد. انسانی را که امام خمینی (ره)، سیمای آن را ترسیم می کند موجودی محکوم به جبر سرنوشت نیست و با گوهری به نام اختیار می تواند بر همه موانع کمال و سعادت خویش فائق آید. سعادت، ذاتی انسان نیست و باید با سعی و تلاش خود آن را کسب کند. انسان تا در دار دنیا واقع است می تواند خود را از هر مرتبه نقص و شقاوت و شرک و نفاق، نجات دهد و به مراتب کمال و سعادت برساند. معرفت و شناخت انسان نسبت به جهان هستی و خالق، راه را برای پیمودن راه سعادت هموار می سازد.

عابدی (۱۳۸۲) در مقاله «اصول تربیت در اسلام (با تکیه بر قرآن کریم)» دریافت که اصول تربیت شامل شش اصل کرامت، اصل مسئولیت، اصل عقل، اصل عدل، اصل کمال جویی و اصل وسع است.

روش‌شناسی پژوهش

این تحقیق را می‌توان، بر مبنای هدف پژوهش کاربردی از نوع توسعه‌ای-اکتشافی به شمار آورد. روش تحقیق مناسب برای این پژوهش، کیفی مبتنی بر روش تحلیل محتوا بوده است. مواد و محتوای این پژوهش، منابع مکتوب از جمله صحیفه امام خمینی(ره) است. در همین راستا، سخنان و نوشته‌های حضرت امام خمینی(ره) که مرتبط با موضوع تحقیق بود، احصا گردیده و سپس با تحلیل و تبیین موضوعات مورد نظر، به بیان اهداف، اصول و روش‌ها پرداخته شده است. روش نمونه‌گیری هدفمند بود و با توجه به نوع اهداف و سوالات پژوهش به بررسی ۴۸۴ مضمون از صحیفه امام خمینی(ره) پرداخته شد. برای گردآوری داده‌های مورد نیاز این تحقیق از هر دو روش میدانی و کتابخانه‌ای استفاده شد. از روش کتابخانه‌ای به منظور بررسی ادبیات و پیشینه پژوهش و همچنین بررسی اسناد و منابع پژوهش استفاده شد و از روش میدانی برای اعتباریابی یافته‌های تحقیق استفاده شد. ابزار گردآوری داده‌ها در مرحله اول، فیش برداری و در مرحله اعتباریابی یافته‌های تحقیق، پرسشنامه محقق ساخته بوده است. در این پژوهش برای سنجش پایایی از ضریب پایایی هولستی استفاده شد. اعتباریابی نتایج و یافته‌های این پژوهش، با استفاده از روش «ضریب نسبت اعتبار محتوا لاوشه» صورت گرفت.

سوالات پژوهش

سؤال اصلی: اهداف، اصول و روش‌های تعلیم و تربیت از دیدگاه امام خمینی(ره) با تأکید بر نظریه سعادت کدام است؟

سوالات فرعی:

- (۱) اهداف تعلیم و تربیت در دیدگاه امام خمینی(ره) با تأکید بر نظریه سعادت کدام است؟
- (۲) اصول تعلیم و تربیت در دیدگاه امام خمینی(ره) با تأکید بر نظریه سعادت کدام است؟
- (۳) روش‌های تعلیم و تربیت در دیدگاه امام خمینی(ره) با تأکید بر نظریه سعادت کدام است؟

یافته‌ها

در این مرحله از پژوهش، فرایند استخراج و احصای پیام‌هایی که در صحیفه امام خمینی (ره) مرتبط با تعلیم و تربیت مبتنی بر سعادت است صورت گرفته و با بررسی و مطالعاتی که انجام گردید، برخی از پیام‌ها حامل یک پیام و برخی شامل چند پیام هستند. در این قسمت، ۴۸۴ مقوله فرعی استخراج شده است که شامل: حکمت- فضیلت- قرب الهی- رضایت الهی- رحمت الهی- خلود در بهشت- تزکیه- تقدّم تزکیه بر تعلیم- عزت- اعتدال- کمال- حقیقت‌جویی- کرامت- طمأنینه- آسودگی- تهذیب- حرکت در مسیر خدا- معرفت- اصلاح- اخلاص- نصیحت- خیرخواهی- تذکر- ترس نداشتن (پروای الهی)- مراقبه- محاسبه- امر به معروف- مدارا- زهد و ساده‌زیستی می باشد.

در این گام، مقوله‌های فرعی به دست آمده در مرحله قبل مورد ویرایش و پالایش قرار گرفته و مقوله‌هایی انتخاب شدند که با هدف پژوهش، تطابق بیشتری داشتند. ویرایش و پالایش مقوله‌ها از طریق حذف، ادغام و یا ویرایش مقوله‌های فرعی مشابه و تکراری صورت می‌گیرد. در این گام ۴۸۴ مقوله حاصل از تحلیل داده‌ها به ۳۰ مقوله دسته بندی شد. جداول شماره دو تا چهار در بردارنده مقوله‌های ویرایش شده است. یادآوری می‌شود در این حوزه گستره منابع فرمایشات حضرت امام خمینی (ره) در باب تعلیم و تربیت مبتنی بر سعادت بسیار پر بار و غنی آمده است با این حال، تمام تلاش پژوهشگران بر آرایه مستندات کامل موضوع بوده است.

پایایی و اعتبار (روایی)

پایایی و اعتبار، دو شرط لازم برای پذیرش نتایج یک پژوهش تلقی می‌گردد. روش و یا فرایندی پایا است، که نتایجی مشابه، دقیق و قابل اعتماد از یک رشته از پدیده‌ها (داده‌ها) را قطع نظر از زمان، موقعیت‌ها و افراد ایجاد نماید؛ لذا اگر روش و یا فرایندی در هر بار اجرا نتایج متفاوتی به دست دهد، آن روش یا فرایند، پایا نخواهد بود. درحالی‌که پایایی، تضمین می‌کند که نتایج پژوهش معرف چیزی واقعی است. اعتبار تضمین می‌کند که نتایج پژوهش، معرف آن چیزی است که موردنظر پژوهش بوده و پژوهش برای آن طراحی و اجرا شده است.

پایایی

کرپندورف، پایایی در تحلیل محتوا را به سه دسته «ثبات»^۱، «تکرارپذیری»^۲ و «دقت»^۳ تقسیم می‌نماید. برای سنجش پایایی در این پژوهش از روش تکرارپذیری استفاده شد. تکرارپذیری در تحلیل محتوا به میزان امکان باز تولید نتایج یکسان و قابل قبول توسط یک روش و یا فرایند تحت شرایط، موقعیت‌ها و با کدگذاران متفاوت گفته می‌شود. در این روش، برای سنجش تکرارپذیری در تحلیل محتوا، کدگذاری یک سری از داده‌ها توسط دو یا چند کدگذار انجام می‌شود. از تکرارپذیری به عنوان «پایایی در بین کدگذاران» و «هم‌خوانی مشترک ذهنی» یا «اجماع»^۴ نیز نامبرده می‌شود. ضرایب مختلفی برای سنجش پایایی تکرارپذیری از جمله ضریب کاپای کوهن^۴ آلفای کرپندورف^۵، پی اسکات^۶ و ضریب پایایی هولستی^۷ وجود دارد که در این پژوهش برای سنجش پایایی از ضریب پایایی هولستی استفاده شد.

$$\text{HOLSTI INDEX} = 2 \times N_A / N_C^1 + N_C^2$$

فرمول ضریب هولستی

فرمول روبه‌رو نحوه محاسبه ضریب هولستی

N_A تعداد موارد کدگذاری مشترک بین دو کدگذار

N_C^1 تعداد کل کدهای کدگذار اول

N_C^2 تعداد کل کدهای کدگذار دوم

در این پژوهش به صورت تصادفی تعداد ۱۵ عنوان که بر روی آن‌ها مقوله بندی صورت پذیرفته بود انتخاب گردید و در اختیار یکی از خبرگان موضوعی قرار گرفت که ایشان با روش تحلیل محتوا، مقوله بندی را انجام دادند که تعداد ۱۴ مورد در مقوله بندی با مقوله بندی انجام

1. stability

2. Reproducibility.

3. Accuracy.

4. Cohen's kappa.

5. Krippendorff's alpha.

6. Scott's pi.

7. Holsti's coefficient of reliability.

گرفته همخوانی داشت. با استفاده از جای گذاری اعداد در فرمول، میزان همخوانی بین دو کدگذار با استفاده از ضریب پایایی هولستی $0/93$ محاسبه شد که نشان‌دهنده پایایی قابل قبول برای این پژوهش بود.

$$2 = \text{ضریب پایایی} \times 0/93 = 15 + 14/15$$

اعتبار (روایی)

مقصود از اعتبار در پژوهش‌های کیفی آن است که مقوله‌های استخراج شده تا چه حد توانسته، «اهداف و مقاصد مورد نظر پژوهش را تأمین» و «امکان تعمیم یافته‌های آن را به سایر شرایط و موقعیت‌ها» فراهم نماید. بر این اساس، اعتبار پژوهش را به دو بخش «اعتبار درونی» و «اعتبار بیرونی» طبقه‌بندی می‌نمایند. در پژوهش‌های کیفی، زمانی یک پژوهش دارای اعتبار درونی است که بتواند مقوله‌های دقیق و مناسبی را از متن مورد نظر استخراج نماید و در صورتی دارای اعتبار بیرونی است که در طرح پژوهش، خطای منطقی وجود نداشته باشد.

از آنجا که هدف این پژوهش، مقوله‌بندی مجموعه پیام‌ها، سخنرانی‌ها و بیانات و فرامین امام خمینی (ره) بود، روش مناسب برای تعیین اعتبار نتایج این پژوهش، روش تحلیل منطقی بر اساس قضاوت ذهنی است که توسط پژوهشگر و با کمک صاحب‌نظران صورت می‌گیرد؛ لذا اعتباریابی نتایج و یافته‌های این پژوهش، با استفاده از روش «ضریب نسبت اعتبار محتوا لاوشه» صورت گرفت. برای تعیین اعتبار محتوایی با استفاده از ضریب لاوشه از نظرات کارشناسان متخصص در زمینه محتوای ابزار مورد نظر استفاده می‌شود. برای این منظور، نتایج و یافته‌های پژوهش، در قالب یک پرسش‌نامه، تنظیم و در اختیار ۱۵ نفر از متخصصان قرار گرفت و از آنان خواسته شد، تا هر یک از سؤال‌ها را بر اساس طیف سه درجه‌ای لیکرت شامل سه گویه «ضروری است» «مفید است»

اما ضروری نیست» و «ضرورتی ندارد» درجه‌بندی نمایند، سپس «ضریب نسبت اعتبار محتوا» با استفاده از فرمول زیر محاسبه شد.

$$R = \frac{Ne - N/2}{N/2}$$

N: تعداد کل متخصّصین.

Ne: تعداد متخصّصینی که گزینه ضروری را انتخاب کرده‌اند.

حداقل میزان ضریب لاوشه، قابل قبول برای سؤال‌های یک ابزار بر اساس تعداد متخصّصینی که سؤال‌ها را مورد ارزیابی قرار می‌دهند، متفاوت بوده و هر قدر تعداد پاسخگویان بیشتر باشد، ضریب لاوشه کمتر خواهد بود.

جدول ۱. ضریب نسبت اعتبار محتوا (لاوشه)

تعداد	حداقل CVR	تعداد	حداقل CVR	تعداد	حداقل CVR	تعداد	حداقل CVR
۵	۰/۹۹	۹	۰/۷۵	۱۳	۰/۵۴	۲۵	۰/۳۷
۶	۰/۹۹	۱۰	۰/۶۲	۱۴	۰/۵۱	۳۰	۰/۳۳
۷	۰/۹۹	۱۱	۰/۵۹	۱۵	۰/۴۹	۳۵	۰/۳۱
۸	۰/۷۸	۱۲	۰/۵۶	۲۰	۰/۴۲	۴۰ و	۰/۲۹

امتیاز CVR هر ۱۵ آیتم از عدد جدول لاوشه (۰/۴۹) بزرگتر بود، بر اساس محاسبات انجام شده ضریب لاوشه کل برای این پژوهش ۰/۷۸ محاسبه شد که طبق جدول بالا نشان‌دهنده تأیید مقوله‌های مستخرج بود.

در ادامه، پاسخ سؤالات تحقیق به تفکیک ارایه شده است.

(۱) اهداف تعلیم و تربیت در دیدگاه امام خمینی (ره) با تأکید بر نظریه سعادت کدام است؟

جدول ۲. اهداف تعلیم و تربیت از دیدگاه امام خمینی (ره) مبتنی بر نظریه سعادت

مقوله‌های نهایی	مقوله‌های اولیه
حکمت	تقدم تزکیه بر حکمت و تعلیم - تزکیه بر مبنای کتاب و حکمت - تأکید بر اخذ حکمت - تزکیه زمینه حکمت - تزکیه با تعلیم کتاب و حکمت - بهره‌مندی از حکمت.
فضیلت	عدم محدودیت در سعادت و فضیلت - تربیت انسان با فضیلت - توجه به فضیلت - تعلیم فضیلت - نقش مادران در تربیت فرزندان فاضل - کسب فضیلت - عبادت عامل کسب فضیلت - همراهی تعهد و فضیلت - جهاد در راه خدا عامل فضیلت - تفکر خداگونه عامل فضیلت.
قرب الهی	تقرب الهی عامل رفع حجاب‌های ظلمانی - اعمال حسنه موجب قرب الهی.
رضایت الهی	جلب رضایت الهی با اجرای فرامین دین - گسترش فرهنگ اسلام، عامل رضایت خدا - اسلام عامل رضایت الهی - رضایت ملت عامل رضایت الهی - فداکاری امت موجب کسب رضایت الهی - دوری از اعمال خلاف رضایت الهی - جهاد در راه اسلام موجب رضایت خداوند - رضایت الهی در گرو کسب رضایت حضرت بقیه الله الاعظم - عدم وابستگی به اجانب موجب رضایت الهی - عمل نیکو عامل رضایت الهی - تحمل سختی‌ها برای رضایت الهی - تقوا عامل رضایت الهی - جهاد عامل رضایت الهی - کمک به فقرا عامل رضایت الهی - تسلیم رضایت حق بودن - پذیرش مرگ برای رضایت الهی - تقدم رضایت خدا بر راحتی فرد - مجاهدت عامل رضایت الهی - رفع کدورت‌ها عامل رضایت الهی - تقدم رضایت الهی بر همه امور.
رحمت الهی	رفتار محبت‌آمیز موجب رحمت الهی - تربیت اسلامی زمینه رحمت خدا - لزوم داشتن نگاه رحمت - رحمت ملاک رفتار با همه - فطرت موجب رحمت الهی - پیامبر (ص) رحمت بزرگ الهی - تربیت شایسته موجب رحمت الهی - رفتار مبتنی بر رحمت در میان مؤمنان - پیامبر (ص) الگوی رحمت.
خلود در بهشت	حرکت به سوی خدا - دعوت افراد به اصلاح و خیر - ادای تکلیف شرعی - تهذیب نفوس عامل خلود در بهشت.

۲- اصول تعلیم و تربیت در دیدگاه امام خمینی (ره) با تأکید بر نظریه سعادت کدام است؟

جدول ۳. اصول تعلیم و تربیت از دیدگاه امام خمینی (ره) مبتنی بر نظریه سعادت

مقوله‌های نهایی	مقوله‌های اولیه
تقدم تزکیه بر تعلیم	تقدم تزکیه بر علم و حکمت - تقدم تزکیه بر تعلیم - تزکیه مقدم بر تعلیم کتاب و حکمت - تقدم تزکیه بر تعلیم و تربیت - تزکیه نفس هدف انتخاب پیامبران - تقدم تزکیه بر تخصص - تزکیه انگیزه تلاوت قرآن - میسر شدن تعلیم کتاب و حکمت با تزکیه - تزکیه عامل رفع اختلافات بشر - تزکیه عامل جلوگیری از طغیان - تقدم تزکیه بر دانش - محتاج بودن تعلیم و تعلم به تزکیه
عزت	جهاد فی سبیل الله عامل عزت انسان - عزت انسان در گرو نجات از زبونی و ذلت - انتخاب عزت در دو راهی ها - عزت عامل سعادت - شهادت عامل عزت انسان - همراهی عزت و شرافت - همراهی عزت با سعادت و قدرت - کسب عزت در متابعت از اسلام - ایمان، عامل عزت - دفاع عامل عزت - عدم تبعیت از دشمن، عامل عزت.
اعتدال	اخلاق عامل اعتدال - اعتدال، عامل جلوگیری از انحراف - لزوم رعایت اعتدال.
کمال	لزوم رسیدن به کمال - اسلام، عامل کمال انسان - کمال، عامل رشد بی نهایت انسان - اطاعت از قوانین الهی عامل کمال انسان - همراهی کمال با سعادت - کمال، هدف غایی آفرینش انسان - کمال، بالاترین مقام انسان - فتوحات اسلام برای رسیدن به کمال - تربیت انسانی موجب حصول کمال - انبیا دعوت کننده انسان برای کمال - صراط مستقیم عامل کمال - کمال انسان، مافوق همه چیزها - مجاهدت عامل حصول کمال - پیغمبر (ص) سرچشمه کمال - صراط اسلام، صراط کمال - نامتناهی بودن انسان در کمال - پیامبر (ص) دارای بالاترین درجه کمال - تدریجی بودن کسب کمال - تبعیت از انبیاء عامل کمال - رسیدن به کمال در سایه تزکیه - عشق نشانه

جدول ۳. اصول تعلیم و تربیت از دیدگاه امام خمینی (ره) مبتنی بر نظریه سعادت

مقوله‌های نهایی	مقوله‌های اولیه
	کمال- انسان به دنبال کمال مطلق- حبّ الهی عامل کسب کمال مطلوب- نیاز انسان به رسیدن به کمال- خیرخواهی درجه‌ای از وصول به کمال- عشق فطری انسان به کمال- فطرت، عامل کمال طلبی انسان- تلاش انبیا برای تحقق کمال.
حقیقت‌جویی	تلاش در جهت درک حقیقت- حقیقت‌جویی، روحیه جوانان- لزوم هدایت به حقیقت- آداب اسلامی، عامل رسیدن به حقیقت- باور حقیقت- پیشتازی برای کشف حقیقت- حقیقت‌جویی وظیفه همه افراد جامعه- درک حقیقت- پافشاری بر حقیقت.
کرامت	کرامت زن- کرامت انسان- کرامت در پناه تقوا و اخلاق فاضله- کرامت مسلمان در گرو تقوا- کرامت، عامل بزرگ‌منشی انسان- دانش الهی عامل کرامت انسان- کرامت، عامل عزت و شوکت- استقلال و شرافت، همراستای کرامت- کرامت، عامل برادری، دوستی و محبت.
طمأنینه	اسلام، عامل طمأنینه- داشتن امید و طمأنینه در حل مسائل- طمأنینه، بهترین چیز برای انسان- اتحاد موجب طمأنینه بیشتر- عمل به دستورات اسلام، عامل طمأنینه- حصول طمأنینه، نتیجه دستیابی به کمال مطلق- تلاش برای دستیابی به طمأنینه- طمأنینه نعمتی الهی- همانا دل‌ها با یاد خدا آرامش می‌یابد- ذکر خدا، عامل طمأنینه دل‌ها- تحوّل اسلامی و انسانی موجب طمأنینه- طمأنینه عامل شجاعت انسان- طمأنینه عامل جلوگیری از شکست- لزوم حفظ طمأنینه.
آسودگی	هدف مکتب الهی آسودگی انسان- آسودگی خاطر با قلبی مطمئن و ایمان و اتحاد- آسودگی در پناه ایمان- آسودگی حاصل استقرار، سازندگی و امنیت- کسب قدرت، عامل ایجاد آسودگی

۳) روش‌های تعلیم و تربیت در دیدگاه امام خمینی(ره) با تأکید بر نظریه سعادت کدام است؟

جدول ۴. روش‌های تعلیم و تربیت از دیدگاه امام خمینی(ره) مبتنی بر نظریه سعادت

مقوله‌های اولیه	مقوله‌های نهایی
وظیفهٔ علما به تهذیب طلاب- مراقبت بر تهذیب- ضرورت تهذیب نفس- لزوم تحصیل همراه با تهذیب- جدّیت در تهذیب- تشویق جوانان به تهذیب نفوس- توانمند بودن انسان در تهذیب- لزوم تهذیب برای آتیه اسلام- تهذیب برای کسب نور الهی- اهمیت تهذیب در جوانی- اسلام، عامل تهذیب- لزوم تهذیب انسان- اسلام دین تهذیب- مجاهده برای تهذیب- اسلام مکتب تهذیب- مسئولیت معلمان در تهذیب- سفارش به تربیت و تهذیب فرزندان- جسم و عقل سالم، عامل تهذیب- امیرالمؤمنین الگوی تهذیب- جایگاه مادر در تهذیب- لزوم تهذیب برای اصلاح جامعه- لزوم تهذیب برای همه اقشار جامعه- تهذیب، هدف پیامبران برای تربیت انسان- تهذیب نفس عامل خودسازی انسان- لزوم تهذیب.	تهذیب
حرکات پیغمبر مطلقاً در راه الهی- حرکت برای تبعیت از حق تعالی- اسلام، زمینه حرکت در جهت الهی- حرکت یکپارچه ملت با اراده الهی- ائمه اطهار (ع)، الگوی کمال حرکتی الهی- پیغمبر، کمال حرکت الهی- حرکت روی نقشه اسلام- انقلاب، حرکتی الهی- حرکت با قدرت الهی- لزوم حرکت در راه خدا- حرکت با نام خدا- حرکت در مسیر الهی- سعادت، در گرو حرکت به راه مستقیم- تربیت انسانی عامل حرکت در مسیر مستقیم-	حرکت در مسیر خدا
معرفت منشاء سعادت- لزوم پیدا کردن معرفت- لزوم معرفت یافتن به خدا- کتاب الهی عامل دریافت معرفت- قرآن کریم عامل دریافت معرفت- معرفت عامل عبادت- قیام لله، منشاء معرفت به الله- وحی الهی عامل ایجاد معرفت- معرفت الهی، هدف غایی افرینش- معرفت الله، هدف انبیا- انبیا عامل درک	معرفت

جدول ۴. روش‌های تعلیم و تربیت از دیدگاه امام خمینی (ره) مبتنی بر نظریه سعادت

مقوله‌های نهایی	مقوله‌های اولیه
اصلاح	معرفت - معرفت موجب رهایی از ظلمت. اصلاح فرهنگ عامل اصلاح مملکت - اصلاح نفس در حین تحصیل علم - کوشش جوانان برای اصلاح خود - تشویق همگان به اصلاح خود - اصلاح نفس موجب اصلاح مملکت - اصلاح ملت موجب سعادت ملت - اصلاح اخلاق جوانان - تشویق جوانان به اصلاح خود - اصلاح انسان، هدف بعثت انبیا - اصلاح جامعه با اصلاح عالم - تربیت دینی موجب اصلاح جامعه - تأکید بر اصلاح دانشگاه‌ها - اصلاح فرد موجب اصلاح جامعه - تقدّم اصلاح خود بر اصلاح جامعه - تأکید بر اصلاح خود در جوانی - ضرورت توجه به اصلاح نفس - تعلیم و تربیت اسلامی اساس اصلاح جامعه.
اخلاص	لزوم اخلاص در امور - اخلاص موجب فزونی عمل - ایثار از روی اخلاص - ارزش اخلاص در پیشگاه الهی - ارزش بالای اخلاص برای خدا - ارزش بالای اخلاص و ایثار - اخلاص، عامل پیروزی - توصیه به اخلاص در عمل - اهمیت اخلاص - تحصیل اخلاص در همه امور - مدد الهی، با اخلاص و تزکیه در امور - اخلاص والاترین وظیفه انسانی - اخلاص سرلوحه انجام کارها - اخلاص و ایمان عامل قدرت - خلاص موجب ارزش در عمل.
نصیحت	واجب بودن نصیحت - نصیحت عامل پایداری اسلام - نصیحت کردن - ضرورت نصیحت خود - نصیحت زمینه خیرخواهی - نصیحت به هوشیاری - نصیحت یک تکلیف - ضرورت نصیحت بر همگان - نصیحت

جدول ۴. روش‌های تعلیم و تربیت از دیدگاه امام خمینی(ره) مبتنی بر نظریه سعادت

مقوله‌های نهایی	مقوله‌های اولیه
	به وحدت- نصیحت شیوه‌ای از تربیت- نصیحت عامل تربیت- اثربخشی اصلاح با نصیحت- نصیحت موجب اصلاح جامعه - نصیحت موجب هدایت.
خیرخواهی	دعا برای خیرخواهی ملت- خواستن خیر و صلاح ملت- خیرخواهی و بیداری ملت- دعوت و عمل به خیر عامل ورود به بهشت- دعا برای خیرخواهی و بیداری مسلمین- استفاده قدرت در راه خیر جامعه- خیرخواهی برای ملت- خیرخواهی در مسیر انقلاب با بهره از فرهنگ اسلامی- خیرخواهی برای دوری از انحرافات- ضرورت شناخت خیرخواهان- پیامبر(ص)، الگوی خیرخواهی- تلاش برای نزدیک شدن به مبدا خیر- ذات باری تعالی مبدا خیر- حکومت مردمی خیر متقابل- مومنین برادر و خیرخواه همدیگر- عمل خیر عامل رشد و تعالی انسان- انسان کامل خیرخواه همگان- شیوه‌های دعوت به خیر- حکومت اسلامی خیرخواه دنیا و آخرت انسان- خیرخواهی مرتبه‌ای از کمال- خیرخواهی یک عامل استقلال- هشدار برای عدم غفلت از خیرخواهی- اسلام خیر خواه همگان- دعوت به خیرخواهی برای همگان- تناسب رفتار و گفتار در خیرخواهی- گرایش فطری انسان به خیر- خیرخواهی مقام معظم رهبری و خبرگان- خیرخواهی عامل قدرت در بین مردم- خیرخواهی عامل سعادت- تشویق به خیرخواهی- دعوت به خیرخواهی- انتخاب اشخاص متعهد و خیرخواه- تأکید به خیرخواهی .
تذکر	تذکر در وحدت کلمه به طبقات مسلمین- تذکر برای اصلاح- تذکر موارد مهم و مفید- تذکر رسالت عظیم انقلاب اسلامی- تذکر برای حفظ مکتب اسلام- تذکر

جدول ۴. روش‌های تعلیم و تربیت از دیدگاه امام خمینی (ره) مبتنی بر نظریه سعادت

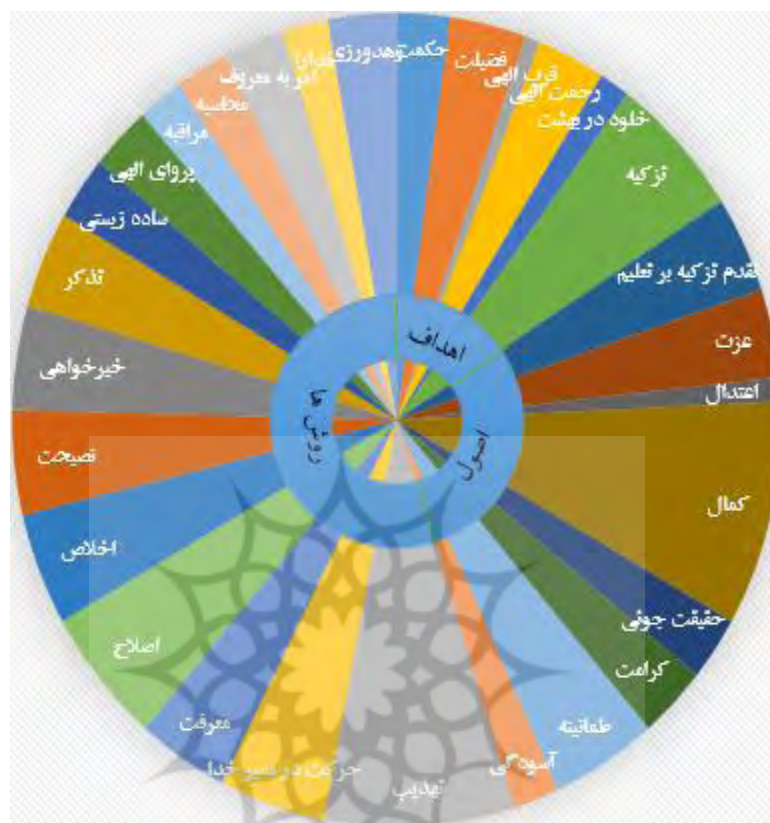
مقوله‌های نهایی	مقوله‌های اولیه
	تکلیف همگانی - توصیه به تذکر در گرایش به اسلام - تذکر به جوانان به بصیرت - امر به تذکر - تذکر نوعی تربیت - تذکر حوادث بزرگ تاریخ ایران - تذکر به اهمیت علم‌آموزی.
ساده‌زیستی	ساده‌زیستی انبیاء - تأکید بر سادگی و ساده‌زیستی - توصیه به ساده‌زیستی - ساده‌زیستی انسان‌های بزرگ - ساده‌زیستی قشر فعال - سفارش به ساده‌زیستی - ساده‌زیستی علما و روحانیت - تکلیف به ساده‌زیستی.
ترس نداشتن (پروای الهی)	پروای الهی - خوف الهی - ستایش دفاع بدون ترس - عدم ترس به پشتوانه الهی - در منطق اسلام ترس از شکست نداشتن - نترسیدن و بحق بودن - ترس از مرگ عامل عدم اعتقاد به ماورای طبیعت - رستگاری و ترس نداشتن از مرگ - نترسیدن از دشمنان - در اسلام نترسیدن از شکست.
مراقبه	ضرورت مراقبه اعمال - مراقبه برای قیام الله - مداومت در مراقبه اعمال - مراقبه و مجاهده با نفس - اهمیت مراقبه در جوانی - مراقبه از تکالیف سالکان.
محاسبه	تأکید بر محاسبه اعمال - ضرورت محاسبه برای همگان - مداومت در محاسبه اعمال - محاسبه و مجاهده با نفس - اهمیت محاسبه در جوانی - محاسبه نفس و امیدواری به رحمت الهی - محاسبه از تکالیف سالکان.
امر به معروف	امر به معروف یک وظیفه الهی - مبارزه با فساد با امر به معروف - امر به معروف تکلیف همگانی - امر به معروف و نهی از منکر دو اصل اصلاح امور - امر به معروف واجب همگانی - امر به معروف راه حل مشکلات - امر به معروف تکلیف الهی - امر به معروف تکلیف پیوسته

طبقه‌بندی مقوله‌ها

در ادامه تحقیق و در پی یافتن پیوند میان مقوله‌های فرعی از طریق توسعه مقوله‌های اصلی و تعیین و اختصاص مقوله‌های فرعی به آن‌ها اقدام می‌شود. بدین صورت که هر یک از مقوله‌های فرعی، صرفاً در قالب یک مقوله اصلی طبقه‌بندی و سازماندهی شده و برای هر یک از مقوله‌های اصلی، نام مناسبی انتخاب می‌شود. گزینش عنوان مناسب برای مقوله‌های اصلی، به شیوه استقرایی و بر اساس مفاهیم مشترک و مشابهی است که از مقوله‌های فرعی به دست آمده. هدف از انتخاب این روش، برقراری بیشترین ارتباط منطقی بین مقوله‌های اصلی با مقوله‌های فرعی آن مجموعه است. در نام‌گذاری کدهای محوری پژوهش، پژوهشگر بایستی به دنبال نشانه‌هایی در داده‌ها و یا ادبیات و پیشینه پژوهش باشد. بدین منظور، پژوهشگر به طور پیوسته به تفکر استقرایی و تفکر قیاسی پرداخته است؛ به این معنی که مفاهیم و مقوله‌ها را از متن مورد نظر استنتاج می‌کند (تفکر استقرایی) و آن‌ها را با چارچوب نظری و پیشینه پژوهش مقایسه می‌کند (تفکر قیاسی) تا بتواند اسامی مناسبی برای مقوله‌های اصلی بیابد. در این گام ۳۰ مقوله فرعی ویرایش شده در قالب سه مقوله اصلی شامل «اهداف تعلیم و تربیت از دیدگاه امام خمینی (ره) با تأکید بر نظریه سعادت انسان»، «اصول تعلیم و تربیت از دیدگاه امام خمینی (ره) با تأکید بر نظریه سعادت انسان»، «روش‌های تعلیم و تربیت از دیدگاه امام خمینی (ره) با تأکید بر نظریه سعادت انسان» از طریق رویکرد استقرایی از داده‌های تحقیق استخراج شده، پس از آن از طریق رویکرد قیاسی طبقه‌بندی و سازماندهی شده‌اند که نتایج آن در جدول شماره چهار ارائه شده است.

جدول ۵. تلخیص طبقه‌بندی مقوله‌ها.

مقوله اصلی	مقوله فرعی
اهداف تعلیم و تربیت از دیدگاه امام خمینی (ره) با تأکید بر نظریه سعادت انسان	حکمت - فضیلت - قرب الهی - رضایت الهی - رحمت الهی - خلود در بهشت - تزکیه.
اصول تعلیم و تربیت از دیدگاه امام خمینی (ره) با تأکید بر نظریه سعادت انسان	تقوا - تزکیه بر تعلیم - عزت - اعتدال - کمال - حقیقت‌جویی - کرامت - طمأنینه - آسودگی.
روش‌های تعلیم و تربیت از دیدگاه امام خمینی (ره) با تأکید بر نظریه سعادت انسان	تهذیب - حرکت در مسیر خدا - معرفت - اصلاح - اخلاص - نصیحت - خیرخواهی - تذکر - ترس نداشتن (پروای الهی) - مراقبه - محاسبه - امر به معروف - مدارا - زهد و ساده‌زیستی

شکل ۱. اهداف، اصول و روش های تعلیم و تربیت مبتنی بر سعادت

نتیجه گیری و پیشنهادها

پژوهش حاضر با عنوان تعلیم و تربیت در دیدگاه امام خمینی (ره) با تاکید بر نظریه سعادت انسان به بررسی اهداف اصول و روش ها پرداخته است. بر اساس بررسی های محقق، تاکنون پژوهشی که در آن اندیشه های حضرت امام خمینی (ره) به طور کامل مورد بررسی قرار گرفته باشد انجام نشده است. در این پژوهش تلاش شده است تا اهداف، اصول و روش های تعلیم و تربیت مبتنی بر نظریه سعادت حضرت امام خمینی (ره) کشف و ارائه گردد. بر اساس نظریه سعادت حضرت امام خمینی (ره) مکتب تربیتی اسلام، مکتبی همه جانبه است که توجه ویژه به رشد ابعاد مختلف (جسمی و روحانی) وجود انسان دارد و جایگاه والای انسان را با عنوان اشرف

مخلوقات، بسیار رفیع و در مواردی والاتر از فرشتگان مقرب الهی توصیف می‌کند. تعلیم و تربیت، با اهدافی چون حکمت، فضیلت، قرب الهی، رضایت و خشنودی الهی، رحمت خداوند، خلود در بهشت و تزکیه است. اصولی مانند، تقدم تزکیه بر تعلیم و تربیت، کرامت، عزتمندی، اعتدال و میانه روی، کمال جویی، حقیقت طلبی، طمانینه و آرامش و آسودگی می‌تواند مسیر پیمودن راه سعادت را به خوبی برای سالکان این راه روشن نماید. تدوین برنامه‌های آموزشی در چارچوب روش‌های تعلیم و تربیت همچون تهذیب، حرکت در راه رضای خدا، کسب معرفت، اصلاح امور، اخلاص در نیت و عمل، نصیحت و خیرخواهی برای خود و دیگران، تذکر و یادآوری، زهد و ساده زیستی، پروای الهی، مراقبه و محاسبه، امر به معروف و نهی از منکر و مدارا، آینده‌ای سعادت‌مند را برای سالکان این طریق، ترسیم خواهد کرد. سعادت واقعی با بهره‌مندی صحیح از ابعاد تعلیم و تربیت و به‌کارگیری روش‌های تربیتی و قرار گرفتن در طریقه تربیتی اولیاء الله و عمل به آموزه‌های انسان‌ساز اسلام به دست خواهد آمد. هدف غایی تعلیم و تربیت، سعادت انسان یا همان قرب الهی است. سعادت امری اکتسابی است و ثابت نیست و انسان تا پایان زندگی خود، فرصت رشد و تعالی روح را دارد تا بتواند سعادت دنیا و آخرت را برای خود به ارمغان آورد. در ادامه به برخی از پیشنهادها که می‌تواند به رشد و تعالی، الگوسازی، عملیاتی شدن و اجرایی سازی مقوله‌های تعلیم و تربیت مبتنی بر سعادت کمک کند به ترتیب پژوهشی و اجرایی اشاره می‌شود:

در بخش پژوهشی، عنوان حاضر می‌تواند با بررسی اندیشه‌های والای امام خمینی (ره) در دیگر عرصه‌های مختلف فرهنگی، عرفانی، اقتصادی و ... ادامه یابد. تعلیم و تربیت مبتنی بر سعادت با تکیه بر نظریه حضرت امام خمینی (ره) می‌تواند به صورت خاص و مستقل در هر کدام از آثار ایشان مورد واکاوی و پژوهش قرار گیرد. در حوزه عملیاتی: پیشنهاد می‌گردد توجه همه اقشار جامعه به ویژه سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان تعلیم و تربیت به اهداف، اصول و روش‌های تعلیم و تربیت مبتنی بر سعادت از دیدگاه حضرت امام خمینی (ره)، اعمال قواعد و قوانین مناسب بر مبنای آن و بر اساس آن تصمیم‌گیری و عمل نمایند.

پیشنهاد می‌گردد تعریف و تبیین فرصت‌های پژوهشی و اجرایی در حوزه تربیت با نگاه به سعادت از منظر حضرت امام خمینی(ره)، که بتواند زمینه ساز حرکت تکمیلی و تعالی بخش انسان در جامعه باشد.

پیشنهاد می‌گردد برنامه‌ریزی و ایجاد بستر مناسب توسط بانیان اصلی آموزش و پرورش کشور برای آشناسازی خانواده‌ها و همچنین معلمان مدارس با اندیشه‌های تعلیم و تربیت مبتنی بر سعادت حضرت امام خمینی(ره) به شیوه برگزاری کارگاه‌ها و سمینارها صورت گیرد.

تحلیل و تشریح دیدگاه‌های تربیتی مبتنی بر سعادت حضرت امام خمینی(ره) برای متوکیان نهاد آموزش و پرورش در جهت بهره‌مندی مناسب از آن‌ها در برنامه‌ریزی‌های خرد و کلان آموزشی و اجرایی.

فهرست منابع

- قرآن کریم.
- اردبیلی، سید عبدالغنی (۱۳۹۲)، *تقریرات فلسفه امام خمینی(ره)*، چاپ چهارم، جلد سوم، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).
- اصلانی، یاسر؛ بهشتی، سعید (۱۳۹۲)، «تبیین الگوی تربیت عقلانی بر مبنای اندیشه امام خمینی(ره)»، *پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی*، سال بیست و یکم، شماره ۲۰: صص ۶۲-۴۵.
- اعرافی، علیرضا (۱۳۸۵)، *درآمدی بر تعلیم و تربیت اسلامی(۲)*: اهداف تربیت از دیدگاه اسلام، چاپ یازدهم، تهران: انتشارات سمت.
- الهامی‌نیا، علی اصغر؛ احمدی، محمدرضا (۱۳۸۷)، *تعلیم و تربیت در اسلام*، قم: مؤسسه فرهنگی و اطلاع‌رسانی تبیان.
- خمینی، روح الله (۱۳۸۳)، *عدل الهی از دیدگاه امام خمینی(س)*، چاپ سوم، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(ره).
- (۱۳۸۸)، *شرح حدیث «جنود عقل و جهل»*، چاپ سیزدهم، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- (۱۳۸۹)، *صحیفه امام: مجموعه آثار امام خمینی(س)*: (بیانات، پیام‌ها، مصاحبه‌ها، احکام، اجازات شرعی و نامه‌ها)، چاپ پنجم، جلد ۱ الی ۲۱، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(ره).

- (۱۳۹۲)، انوار الهدایه، ج ۱، چاپ دوم، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (قدس سره).
- (۱۳۹۴ الف)، شرح چهل حدیث، چاپ پنجاه و نه، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).
- (۱۳۹۴ ب)، آداب الصلوة، چاپ بیست و دوم، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).
- (۱۳۷۸)، تعلیقات علی شرح فصوص الحکم و مصباح الانس، تهران: مؤسسه مصباح الانس.
- پژوهشگاه حوزه و دانشگاه (۱۳۹۶)، اهداف تعلیم و تربیت از دیدگاه اسلام (درآمدی بر تعلیم و تربیت اسلامی)، زیر نظر حجه الاسلام علیرضا اعرافی، چاپ سیزدهم، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهی (سمت).
- حسینی زاده، سید علی؛ مشایخی، شهاب الدین (۱۳۹۳)، روش های تربیتی در قرآن، جلد ۲، چاپ اول، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه و سازمان سمت.
- خارستانی، اسماعیل؛ سیفی، فاطمه (۱۳۹۵)، «اهداف، اصول و روش های تربیت اخلاقی از دیدگاه امام خمینی(ره)»، مهندسی فرهنگی، سال دهم، شماره ۸۶، صص ۳۴-۵۳.
- داودی، محمد؛ کارآمد پیشه، حسین (۱۴۰۰)، فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی، قم: پژوهشکده حوزه و دانشگاه، دانشگاه فرهنگیان.
- رهنمائی، سید احمد (۱۳۹۶)، فلسفه تعلیم و تربیت (غربی و اسلامی)، تهران: سمت.
- سند تحول بنیادین آموزش و پرورش (۱۳۹۰)، تهران: شورای عالی انقلاب فرهنگی.
- شریعتمداری، علی (۱۴۰۰)، اصول و فلسفه تعلیم و تربیت، چاپ هفتاد و چهارم، تهران: امیر کبیر شمعخانی، اژدر؛ نورعلیان، یاور؛ عاشوری، مظاهر (۱۳۹۳)، «اصول و روش های تربیتی از دیدگاه امام خمینی(ره)»، فصلنامه بصیرت و تربیت اسلامی، دوره ۹، پیاپی ۲۹، صص ۱۱۳-۱۳۶.
- طالعی فرد، احمد؛ رهنما، اکبر؛ موسوی، رقیه (۱۴۰۱)، تبیین مبانی هستی شناسی اخلاق سعادت و استنتاج دلالت های آن در اصول تربیت اخلاقی از دیدگاه آیت الله جوادی آملی، سال سی ام، شماره پنجاه و ششم، پاییز ۱۴۰۱.
- عابدی، لطفعلی (۱۳۸۲)، «اصول تربیت در اسلام (با تکیه بر قرآن کریم)»، فصلنامه مصباح، دوره ۱۲، شماره ۴۹، صص ۷-۴۰.
- فتحی، زهرا (۱۳۹۳)، آزاد اندیشی در تعلیم و تربیت اسلامی از دیدگاه شهید مطهری، پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی، سال بیست و یکم، دوره جدید، شماره ۱۹، تابستان ۱۳۹۲: ۵۳-۳۱.

کریمی، احمد؛ اسماعیلی، مرضیه (۱۳۹۸)، «رابطه لذت، فضیلت و سعادت در اندیشه سنکای رواقی و امام خمینی»، فصلنامه علمی پژوهشی فلسفه و الهیات، سال بیست و چهارم، شماره چهارم (پیاپی ۹۶)، صص ۱۰۳-۱۲۶.

گواهی، زهرا (۱۳۷۴)، مجموعه مقالات کنگره آثار و اندیشه تربیتی حضرت امام خمینی، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).

مجلسی، محمدباقر بن محمد تقی (۱۳۳۸)، بحارالانوار (۱۱۱ جلد)، چاپ سوم، لبنان: دار احیاء التراث العربی. مدرسه عالی فقه و معارف اسلامی (۱۳۹۰)، مجموعه مقالات برگزیده همایش اندیشه‌های اخلاقی-عرفانی امام خمینی (س)، تهران: مؤسسه چاپ و نشر عروج

مطهری، مرتضی (۱۳۸۹)، مجموعه آثار ۲۲ (حکمت‌ها و اندرزها، فلسفه اخلاق، تعلیم و تربیت در اسلام، حکمت عملی، چاپ چهارم، تهران: صدرا.

ملامحمدی، حدیقه (۱۳۹۰)، سعادت از دیدگاه امام خمینی، تهران: امیرکبیر.

نصرت پناه، سیاوش؛ ندایی، هاشم؛ امیری، میترا (۱۳۹۶)، اصول تعلیم و تربیت از دیدگاه مقام معظم رهبری در ماموریت‌های تربیتی سپاه، پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی، سال بیست و پنجم، دوره جدید، شماره ۳۶، پاییز ۱۳۹۶: ۵۲-۳۱

هوشیار، محمدباقر (۱۳۴۷)، اصول آموزش و پرورش، چاپ سوم، جلد اول، تهران: دانشگاه تهران. یثربی، سید یحیی (۱۳۹۰)، عرفان عملی، چاپ دوم، قم: بوستان کتاب.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی